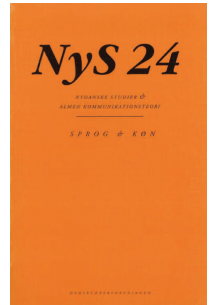

NyS

Titel:	Spelet om den akademiska kunskapen
Forfatter:	Britt-Louise Gunnarsson
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori</i> 24. <i>Sprog & Køn</i> , 1998, s. 41-72
Udgivet af:	Dansklærerforeningen
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

SPELET OM DEN AKADEMISKA KUNSKAPEN

En studie av ämnesutvecklingen i forskarseminarier

AF BRITT-LOUISE GUNNARSSON

1 INLEDNING

Universitetet har en månghundraårig manlig tradition. Under sekler var akademisk kunskap en uteslutande manlig domän och det var först vid slutet av 1800-talet som kvinnorna fick tillträde till universitetet. Till en början var det dock mycket få kvinnor som utnyttjade denna möjlighet och kvinnornas verkliga inträde i den akademiska världen kom först efter andra världskriget (Clayhill 1991:470-71). Historiska förhållanden som dessa kan givetvis ge en förklaring till att akademisk kunskap kommit att förknippas med manligt kön och till att vetenskapen fått maskulina förtecken. När t.ex. den franske sociologen Pierre Bourdieu listar manliga spel i det moderna samhället nämner han därför föga förvånande vetenskapen tillsammans med politiken och affärsvärlden:

This double work inculcation, at once sexually differentiated and sexually differentiating, imposes upon men and women different sets of dispositions with regard to the social games that are held to be crucial to society, such as the games of honor and war (fit for the display of masculinity, virility) or, in advanced societies, all the most valued games such as politics, business, science, etc. (Bourdieu & Wacquant 1992: 172)

Vetenskapen nämns alltså som ett av de fält där män kämpar med män om det symboliska kapitalet. Att det tidigare varit så vet vi; universitetet tillhörde männen numerärt och reellt, och kvinnorna måste, om de ville vara med och räknas, spela med i det manliga spelet på männens villkor. Frågan är dock hur det är inom dagens akademi när mansdominansen – åtminstone antalsmässigt – brutits. Finns det fortfarande, trots den numerära jämlikheten mellan könen, en manlig dominans inom vetenskapsfältet? Har den tidigare på antalet baserade självklara mansdominansen avlösts av en köns-

kamp om den kunskapsmässiga centraliteten, dvs. om vem som ska ha det största inflytandet över kunskapsutvecklingen? Enligt Bourdieu (1996) är universitetet ett konkurrensfält där kampen bland annat gäller besittningen av det prestigeladdade kunskapskapitalet, vilket i sin tur är knutet till ekonomiskt och socialt kapital. Den vars forskning anses mest betydelsefull får högst tjänst, mest ekonomiska resurser och störst inflytande.

Spelet om kunskapen sker på olika håll. Den sker i diskussionen av urvalet av tidskriftsartiklar, beviljandet av forskningsanslag, tillsättandet av tjänster. Den sker i akademiska seminarier och gruppdiskussioner, i konferenser och symposier. Det rör sig om ett subtilt, för aktörerna ofta omedvetet spel, om vad som ska anses som centralt och betydelsefullt. Alla delområden och aspekter anses inte lika viktiga och värda att satsa på. Vissa ses som centrala, nära den kunskapsmässiga kärnan, medan andra ses som marginella, långt ute i den kunskapsmässiga periferin. Vad emellertid som utgör kärnan och vad som ligger i periferin är dock inte statiskt och oföränderligt, utan det sker ständigt förskjutningar. Att förflytta ett område från periferin och in i kärnan sker dock inte utan kamp.

Förvisso finns det också en genusdimension i denna kamp. Kampen om kunskapen och den till denna knutna makten och prestige kommer också att gälla placeringen av det manliga och det kvinnliga inom universitetsfältet, av de traditionellt manliga kunskapsområdena och av de kvinnliga. Ett sätt att *bevara* universitetet som ett manligt fält är således att värna om det manliga inflytandet över den centrala kunskapen, dvs. att se till att de kvinnliga områdena förblir marginaliserade. Ett sätt att *förändra* denna struktur – att förnya universitetsfältet – är att få de nya kvinnliga områdena att komma närmare kärnan, att bli mer centrala.

I resonemanget ovan har jag utgått från att det finns en skillnad mellan kvinnligt och manligt i relation till akademiska studier och akademisk kunskap. Jag grundar då mitt antagande dels på studier av sociologer och pedagoger vilka studerat kvinnors och mäns väg in i akademien, dels på psykologers analyser av kvinnligt och manligt tänkande.

När man t.ex. jämfört kvinnors och mäns karriärvägar har man funnit klara skillnader mellan hur kvinnor och män leds in i forskningen och också vilka områden de väljer för sin forskning. Kvinnor väljer t.ex. oftare än män tillämpade avhandlingsämnen. Manliga studenter blir i större utsträckning än kvinnor aktivt rekryterade till forskarutbildningen – någon manlig forskare har erbjudit dem plats i ett projekt – och den forskning de kommer att bedriva blir institutionsrelaterad. De manliga studen-

ternas avhandlingsämnen har också i större utsträckning än de kvinnligas stark anknytning till institutionens forskning. Männen hamnar i institutionens och disciplinens huvudfåra. De kvinnliga studenterna däremot tycks ofta känna större tveksamhet inför själva doktorerandet och institutionen försöker i normalfallet inte heller att uppmuntra dem. Vanligast är också att kvinnor väljer egna ämnen, sådana som intresserar dem själva men som ofta saknar direkt anknytning till institutionens forskning. Kvinnorna hamnar, statistiskt sett, oftare än männen i periferin. De väljer tvärvetenskap och tillämpade vetenskaper hellre än ren grundforskning. (Se t.ex. Stadin 1982, Löfgren m.fl. 1984, Bron-Wojciechowska 1995.) Att kvinnor oftare än män hamnar utanför institutionens centrum kan givetvis vara utslag av historiskt betingade könsmonster av de slag som beskrivits ovan. Män vill se män som sina arvtagare inom vetenskapen. Det kan också vara utslag av motstånd mot nya idéer och tänkesätt, av en kunskapsmässig rigiditet eller om vi hellre vill en kunskapsfundamentalism som vägrar att låta kvinnoaspekter få komma in i ämnesområdet (för beskrivningar av motstånd mot introduktionen av kvinnoaspekter, se t.ex. Anderson & Grubman 1985).

Det finns förvisso många som värjer sig mot tanken att vetenskapen har en könsdimension, dvs. att kvinnor och män skulle konstruera kunskap på olika sätt. Andra har emellertid utgått från tanken på vetenskapens relativitet och också kunnat visa på skillnader mellan kvinnors och mäns sätt att tänka och söka kunskap. I sin betydelsefulla analys av hur kvinnor och män resonerar kring moraliska frågor fann t.ex. Carol Gilligan (1982) att kvinnor mer utgick från personliga erfarenheter och den konkreta situationen medan män sökte generella regler utanför sig själva. Mary Belenky och hennes kollegor (1996) knöt i sina analyser av kvinnors och mäns sökande efter kunskap an till Gilligans teorier. Man skilde därvid mellan *åtskilt kunskapsinhämtande* (*separate knowledge*), som innebär att man kritiskt ifrågasätter all ny kunskap med utgångspunkt i personoberoende "objektiva" kriterier, *anknutet kunskapsinhämtande* (*connected knowledge*) som innebär att man lyssnar på andra och försöker förstå och skapa mening, också genom att väga in personliga erfarenheter – egna och andras – i kunskapsökningen samt *konstruerat kunskapsinhämtande* (*constructed knowledge*) som innebär ett flerdimensionellt sätt att inhämta kunskaper. Enligt Belenky m.fl. skulle det vara naturligare för kvinnor än män att söka kunskap genom anknytningsstrategier (*connected knowledge*). Skillnader som dessa mellan manligt och kvinnligt tänkande och kunskapsökning

har enligt forskare som Sandra Harding konsekvenser för vetenskapen i sin helhet, och den manligt konstruerade "objektiva" vetenskapen kan enligt Harding ifrågasättas ur ett feministiskt perspektiv (1986, 1991). Mannen som vetenskaplig norm blir i dessa och andra arbeten ifrågasatt. Kvinnligt och manligt tänkande ses istället som jämbördiga varianter i sökande efter vetenskaplig kunskap.

De här beteendevetenskapliga teorierna om akademisk kunskap och om kvinnliga och manliga förhållningssätt utgör bakgrunden till den analys av kunskapsutvecklingen i forskarseminarier som jag här ska presentera. Mina tankar om det eventuella sambandet mellan den ovan beskrivna makronivån och mikronivån som här nedan kommer att studeras har jag valt att formulera som fyra hypoteser:

HYPOTES 1. Kvinnor och män har olika intressen. Detta innebär att fler kvinnor deltar och är aktiva i seminarier där kvinnor framträder än i sådana där män framträder och allra mest i seminarier där forskning om kvinnor ventileras.

HYPOTES 2. En historiskt baserad könsmässig maktstruktur visar sig i kampen om kunskapen vid forskarseminarierna. Detta innebär att det är männen som har det reella inflytandet över kunskapsutvecklingen.

HYPOTES 3. Kvinnor och män tänker olika. Kvinnor och män tar upp olika aspekter på ämnet, aspekter som kan knytas till olikheter utefter skalan *separate knowledge* och *connected knowledge*.

HYPOTES 4. Den historiskt betingade könskampen om kunskapen visar sig vid forskarseminarierna. Detta innebär att männen fungerar som vakt-hållare över den traditionella ämneskärnan och försöker hindra kvinno-aspekter att komma in.

2 STUDIE AV FORSKARSEMINARIER

I den här artikeln kommer analysen att gälla forskarseminarier. I den svenska akademiska traditionen intar dessa seminarier en central funktion. De utgör ett led i den högre utbildningen. Det är vid dessa seminarier som doktoranden får höra lärarnas och de mer erfarna doktorandernas synpunkter på det egna avhandlingsarbetet. Doktoranden skolas genom att

delta i institutionens seminarier. Han eller hon lär sig vilken kunskap som anses som mest värdefull, vilka argument som anses relevanta och hur en vetenskaplig diskussion bör föras. Seminarierna är ett led i socialiseringen av doktoranden in i den akademiska kulturen.

I de seminarier som här kommer att behandlas är det i samtliga fall ett pågående avhandlingsarbete som behandlas. En doktorand är presentatör och diskussionen gäller ett mindre utkast eller ett större, mer färdigt parti av avhandlingen. Under seminariets gång granskas och analyseras den senaste versionen av avhandlingsmanuset. Nya idéer presenteras och diskuteras, gamla kritiserats, raderas och stöps om. Seminariedeltagarna är således med om att skapa den skrivna texten, doktorsavhandlingen. Men diskussionen har också andra nivåer.

Det explicita målet för diskussionen är förvisso att hjälpa den presenterande doktoranden att göra en bra undersökning och skriva en bra avhandling, men självklart sker det också mycket annat i interaktionen mellan de manliga och kvinnliga studenterna och lärarna. Spelet vid seminarierna gäller såväl de olika kunskapsintressenas centralitet som de olika aktörernas inbördes rang och prestige inom institutionen. En nivå i kunskapsdiskussionen kan alltså knytas till spelet om makten över kunskapen och den interna prestige. Man kan vänta sig att formell status liksom kön här har betydelse, dvs. att lärarna söker kontrollera studenternas tänkande och att männen söker kontrollera kvinnornas. Syftet med den här artikeln är i första hand att belysa sambandet mellan kön och kunskapsmässig centralitet. Kön kan dock inte isoleras från vare sig status eller seminarieroll, varför också dessa variabler kommer att beaktas.

Min analys kommer att inriktas mot ämnesintroduktionen i fyra forskarseminarier, där presentatörerna är kvinnliga doktorander och där alltså diskussionen gäller dessa kvinnors pågående avhandlingsarbete. Med tanke på den könsmässiga snedfördelning som fortfarande råder inom forskningen och den högre undervisningen har jag funnit det särskilt intressant att studera spelet om den kunskapsmässiga centraliteten vid seminarier där kvinnors avhandlingsarbeten ventileras. Vid dessa seminarier skulle man å ena sidan kunna förvänta sig att de kvinnliga lärarna och doktoranderna var mer aktiva än vid seminarier med manliga presentatörer (hypotes 1), och att kvinnliga vinklingar på det diskuterade avhandlingsarbetet förekom (hypotes 3). Å andra sidan kan man förvänta sig att de deltagande männen dels på traditionellt vis kommer att dominera diskussionen (hypotes 2), dels känner ett särskilt behov att utöva en kontrollfunktion

vid dessa seminarier, dvs. att se till att "vetenskapen" inte glider i väg för mycket från huvudfåran (hypotes 4).

Analysen kommer för det första att inriktas mot närvaron, aktiviteten och talmängden vid seminarier med manlig och kvinnlig presentatör (avsnitt 5). För det andra kommer jag att undersöka inflytandet över kunskapsutvecklingen vid seminarierna med kvinnlig presentatör och kommer då dels att se på vem som står för initiativet, dvs. vilka aktörer det är som för in nya ämnen i diskussionen, dels på centraliteten, dvs. vilka aktörers ämnen som mest kommer att inverka på diskussionen (avsnitt 6). För det tredje kommer jag att se på vilka ämnen som introduceras vid dessa seminarier i syfte att finna ett svar på om det finns en skillnad mellan manliga och kvinnliga ämnen (avsnitt 7).

3 ANALYSERADE SEMINARIER

Den studie av ämnesutvecklingen i forskarseminarier som jag här kommer att behandla är en delstudie inom projektet *Interaktionen vid seminarier*. Inom detta projekt¹ har vi totalt videoinspelat och analyserat sexton forskarseminarier vilka ägt rum vid tre institutioner, en humanistisk, en samhällsvetenskaplig och en naturvetenskaplig institution. Femton av seminarierna, fem från vardera institution, är högre seminarier (föreläsningar) och ett seminarium är ett s.k. kvinnoseminarium. Det transkriberade och analyserade materialet uppgår totalt till 26 timmar.

Det övergripande syftet för analyserna av seminariediskursen har varit att studera manliga och kvinnliga strategier knutna till dominans och centralitet (Gunnarsson 1995a, 1997a). Dominansen gäller därvid själva talaktiviteten och turtagningen – vem yttrar sig, vem talar mycket, vem avbryter, vem ger stöd – medan centraliteten gäller innehållet i det som sägs, dvs. aktörernas relation till kunskapsutvecklingen under seminariet. Intressanta frågor är t.ex. vem som introducerar vilka ämnen, vem som utvecklar vilka ämnen, vem som kritiserar och värderar vilka ämnen. Väsentligt att utforska är dock inte bara vem som försöker ge ett bidrag till kunskapsutvecklingen utan också vems bidrag som tillmätts värde, dvs. vems insatser som placeras i centrum för diskussionen.

Analyserna inom projektet har således inriktats mot olika aktörers beteende, men också mot bemötandet av dem. Kunskapsutvecklingen under ett seminarium är resultatet av ett samspel mellan aktörerna. Det kan sägas ha karaktären av en förhandling, där objektet för förhandlingen

är vad som är viktigt och oviktigt, vad som är centralt och perifert. Alla aktörer deltar emellertid inte på samma villkor i förhandlingen. Det har givetvis betydelse vem som kvantitativt sett kommer att dominera och styra seminariet, dvs. vem som talar mest och vem som initierar flest ämnen. Men det finns också en kvalitativ skillnad knuten till olika aktörers insatser, så att vissa aktörers ord kommer att väga tyngre än andras. Av intresse är härvid sambandet mellan å ena sidan faktisk betydelse i seminariediskursen och å den andra kön samt status.

Den delstudie som jag här ska presentera har som nämnts gällt seminarier vid två institutioner, en samhällsvetenskaplig (SV) och en humanistisk (HU). Då karaktären på seminarierna vid dessa båda institutioner är ganska olika – man skulle kunna tala om olika seminariekulturer – har jag valt att i resultatredovisningen behandla varje institution för sig. Inom sina respektive miljöer kan dock seminarierna antas fylla en likartad funktion, dvs. de utgör den offentlig-interna arena där etablerade forskare och lärare möter doktorander.

I den här artikeln kommer jag alltså att diskutera kunskapsutvecklingen i fyra forskarseminarier, två från den samhällsvetenskapliga institutionen, SV1 och SV2, och två från den humanistiska institutionen, HU3 och HU4. I samtliga fall rör det sig om kvinnliga presentatörer. I två fall, ett från den samhällsvetenskapliga institutionen (SV1) och ett från den humanistiska (HU3), är ämnena för doktorsarbetet direkt kvinnorelaterade, dvs. studierna gäller kvinnor och kvinnors villkor. I två fall (SV2 och HU4) är ämnena mer könsneutrala, dvs. studierna fokuserar på allmänna företeelser.

Fokus för analyserna ligger inte bara på kön (män, kvinnor) utan också på status (lärare, doktorand, övrig) och seminarieroll (ordförande, presentatör, vanlig deltagare). Det grundläggande antagandet har alltså varit att beteende och bemötande i seminariemiljön speglar förväntningar knutna till samtliga dessa variabler. Etablerade kvinnor och män beter sig annorlunda än icke-etablerade av samma kön. Kvinnliga och manliga presentatörer agerar och bemöts olika än vanliga seminariedeltagare.

De aktörsgrupper jag kommer att fokusera på är:

- ML Manliga lärare
- KL Kvinnliga lärare
- MS Manliga studenter

- KS Kvinnliga studenter
- MÖ Manliga övriga deltagare
- KÖ Kvinnliga övriga deltagare
- MO Ordförande (i samtliga fall män)
- KP Presentatör (i samtliga fall kvinnor)

De två institutioner som analysen gäller representerar olika akademiska traditioner, en samhällsvetenskaplig och en humanistisk tradition. Viktigt är här dock att de också representerar olika sociohistorisk struktur, t.ex. med avseende på kvinnornas roll inom institutionen. Vad gäller doktoranderna har båda institutionerna ungefär lika antal manliga och kvinnliga studenter. Vad däremot gäller lärargruppen – doktorer, docenter och professorer – varierar könsstrukturen från institution till institution. Vid den samhällsvetenskapliga institutionen finner vi ett flertal etablerade kvinnor med fast tjänst. Vid den humanistiska institutionen finner vi också relativt många kvinnliga doktorer och docenter. Om vi emellertid ser närmare på deras situation vid institutionen, finner vi att endast ett par av dessa har fast tjänst; de andra försörjer sig genom externa forskningsanslag eller som timlärare.

De inspelade seminarierna behandlar alltså samtliga pågående avhandlingar. Före seminariet har seminariedeltagarna haft tillfälle att läsa en PM eller ett eller flera avhandlingskapitel som doktoranden skrivit, och det är detta skrivna material som diskussionen kretsar kring. I fråga om den mer formella seminariestrukturen är de humanistiska och samhällsvetenskapliga seminarierna relativt lika. De följer alla ett traditionellt sammanträdesmönster. De leds av en ordförande, som efter några korta meddelanden lämnar ordet till den presenterande doktoranden som först gör en inledning. Därefter följer en mer eller mindre styrd diskussion. Ordföranden avslutar seminariet, i vissa fall i form av en sammanfattning av vad man kommit fram till under diskussionen. Tilläggas kan att ordföranden i samtliga fall är män, manliga docenter eller professorer.

4 ANALYSMETOD

Min utgångspunkt är alltså synen på seminarierna som led i en process som skapar och befäster en gemensam kunskapsbas – institutionens kunskapsplattform – med viss kunskap i kärnan och annan i periferin. Mitt antagande är vidare att detta kunskapsskapande inte är helt okomplicerat

ur ett genusperspektiv; vi har anledning att förvänta oss att män och kvinnor inte bara spelar olika roller utan också roller av olika centralitet. Analyserna av ämnesintroduktionen och ämnesutvecklingen syftar alltså till att inringa sådana eventuella skillnader mellan könen vad gäller kunskapsmässig centralitet.

Vid analysen av kunskapsutvecklingen har jag utgått från en klassificering av de introducerade ämnena. Frågan vad som är ett ämne är givetvis central för en sådan här analys. Ämnen kan beskrivas på olika plan; på ett plan gäller ju hela seminariediskussionen avhandlingsarbetet, dvs. inga nya ämnen introduceras bara aspekter på detta ämne. Jag har dock valt att se på ämne på ett något lägre plan, och för att bestämma vad som är ett nytt ämne har jag tagit hjälp i markörer av olika slag (jfr. Melander-Marttala 1995:8):

1. Formella markörer för ämnesbyten
2. Referens och koherens, dvs. huvudreferenters inträdande och försvinnande i samtalen
3. Konversationsanalytiska och samtalsstrukturella fenomen

Även om seminariet är formellt till sin karaktär med ordförande som fördeklarar ordet, sker många ämnesväxlingar utanför den styrda samtalsstrukturen. En och samma talare introducerar i följd flera olika ämnen; ibland markeras dessa tydligt, ibland endast genom skifte av huvudreferent. Inte sällan blir det förhandling om vilket det introducerade ämnet är. Ämnesövergångarna löper också i varandra på ett ibland självklart, ibland konstruerat sätt. Att man inleder sin replik med "Som Anna sa" behöver inte betyda att man kommer att behandla samma ämne som Anna gjorde. Anknytningen är bara upptakten till det man själv vill ta upp. Karakteristiskt för de båda samhällsvetenskapliga seminarierna som här behandlas är en stark kollegial samarbetssträvan. Man refererar till varandras yttranden, knyter an till det som tidigare sagts. På ett plan rör det sig alltså om samtalsstrukturell koherens, om en konstruktion av en gemensam kunskapsplattform. På ett annat plan handlar det dock om att olika individer tar upp olika ämnen. De lägger olika perspektiv på ämnet och fäster olika tyngd vid det. Skilda kunskapsintressen, skilda kunskapsperspektiv möts, eller löper parallellt.

Vid analyserna har jag alltså utgått från introducerandet av nytt ämne. Jag har satt nummer och rubrik på ämnet, och sedan för varje ämne angett introduktören (kön och individnummer enligt vår individkod, status samt seminarieroll). Basen för analysen har således utgjorts av en kategorisering

av innehållet i olika mikroämnen. Jag har valt att markera nytt ämne även vid skiften som med en finare uppdelning kanske skulle bedömts som aspektskiften.

Jag har vidare följt diskussionen av de olika ämnena. Förloppet har beskrivits med avseende på tre faser i diskussionen av ämnet:

- I Introduktion av nytt ämne
- ReI Reintroduktion av ämne som diskuterats tidigare, dvs. ej i innevarande eller föregående sekvens
- U Utvecklande av ämne som introducerats eller reintroducerats i innevarande eller föregående sekvens

Seminariediskussionen har indelats i olika sekvenser och delsekvenser med utgångspunkt i längre pauser och talarbyte styrda av ordföranden. Nedan illustreras analysen av två sekvenser 9 och 10, varav 9 består av två delsekvenser 9a och 9b.

I dessa sekvenser finner vi att fyra ämnen introduceras (I):

- Ä34 Inledningskapitlets funktion
- Ä35 Allmogens syn – myndigheter/staten
- Ä36 Funktionen hos kapitel 2
- Ä37 Genusperspektivet – internationell diskussion.

Två ämnen reintroduceras (ReI):

- Ä10 Genusperspektivets plats i manuset
- Ä6 Huvudsyftet.

Ämnena Ä35, Ä34, Ä10 och Ä37 utvecklas (U)².

Aktörerna är tre manliga lärare – M5, M14 och M19 som också är ordförande – och två kvinnliga studenter – K20, också presentatör och K10³.

Kunskapsutvecklingen i SV1: Sekvenserna 9 och 10

(9a)	Ä34	I	M5
	Ä10	ReI	M5
	Ä6	ReI	M5
	Ä35	I	M5
	Ä35	U	M14 – M5 – M19
	Ä36	I	K20
	Ä34	U	M5 – M19 – M5 – M19 – M5 – K20 – M14 – K20

(9b)	Ä34	U	K10 – K20 – K10 – K20
	Ä10	U	M19
(10)	Ä37	I	K10
	Ä37	U	K20 – K10 – M19 – K10

Vissa ämnen blir, som Ä34 Inledningskapitlets funktion, grundligt diskuterade; många deltar i utvecklandet, här lärarna M5, M19 och M14 samt studenterna K20 och K10. Andra ämnen däremot släpps efter introducerandet, vilket t.ex. i exemplet ovan händer med Ä36 Funktionen hos kapitel 2. Flertalet ämnen i seminariediskussion är lokala, dvs. de tas upp en gång och inte mer. Ett mindre antal ämnen löper emellertid genom seminariet; de reintroduceras flera gånger. Detta gäller t.ex. för Ä10 Genusperspektivets plats i manuset i exemplet ovan, som här reintroduceras av M5 och utvecklas av M19. Detta ämne blir under seminariets gång reintroducerat ett flertal gånger, vilket gör att man kan säga att det blir centralt i den aktuella seminariediskussionen.

För att få ytterligare en bild av seminariediskussionen, och en bild som lämpar sig för jämförelser mellan seminarierna har jag valt att föra de introducerade mikroämnena till sex makroämnena. Dessa har en sådan karaktär att de kan anses gälla för samtliga seminarier:

MAKROÄMNEN

- I Avhandlingen
- II Begrepp, termer
- III Undersökningen
- IV Sekundärmaterial
- V Verklighetsbeskrivningen
- VI Analysen/tolkningen

För att konkretisera makroämnena anges här för vart och ett några av de mikroämnena som förts dit.

I AVHANDLINGEN

- Ä2 Dispositionen
- Ä34 Inledningskapitlets funktion

II BEGREPP, TERMER

- Ä5 Teoretiskt begrepp (konstruktivistiskt perspektiv)
- Ä41 Begreppsglidning (motiv-motivering)

III UNDERSÖKNINGEN

Ä6 Huvudsyftet

Ä17 Mål – avgränsning

IV SEKUNDÄRMATERIAL

Ä75 Skildringar i biografisk litteratur

Ä76 Relevant arkivmaterial

V VERKLIGHETSBESKRIVNINGEN

Ä24 Den faktiska historiska situationen

Ä26 Tidpunkten (fakta)

VI ANALYSEN/TOLKNINGEN

Ä4 Naturligt förlopp eller sjukvård

Ä19 Läkarnas betydelse för förändringen

5 NÄRVARO, AKTIVITET OCH TALMÄNGD VID SEMINARIER MED KVINNliga OCH MANLIGA PRESENTATÖRER

Vid de fyra seminarier som här kommer att analyseras är presentatörerna som nämnts kvinnliga doktorander, och i två av fallen, SV1 och HU3, är avhandlingsarbetena studier av kvinnor och kvinnors villkor. En första fråga vi ska se närmare på gäller den eventuella inverkan av detta på de kvinnliga studenternas och lärarnas närvaro, deltagande och aktivitet. I enlighet med vår första hypotes baserad på kvinnors och mäns olika intressen skulle man alltså kunna förvänta sig att kvinnliga studenter och lärare har högre närvaro, dvs. går mer på seminarier med kvinnliga presentatörer än med manliga. Man skulle vidare kunna förvänta sig att de i högre utsträckning är aktiva i diskussionen vid dessa seminarier och särskilt då, som fallet är vid två av seminarierna, där de studier som ventileras är direkt kvinnorelaterade.

Tabell 1 visar närvaron och aktiviteteten, dvs. om man yttrar sig någon gång under seminariet, för seminarierna med kvinnlig och manlig presentatör. Värdena som gäller genomsnittet visas för SV och HU uppdelade på mans (-M) och kvinnoseminarier (-K). I grupperna M (man) och L (lärare) ingår också ordföranden. På samma sätt ingår presentatören och i grupperna K (kvinna) resp. M (man) samt i gruppen S (student).

TABELL 1

NÄRVARO OCH AKTIVITET VID SEMINARIER MED KVINNLIG OCH MAN-
LIG PRESENTATÖR. GENOMSNITTLIGT ANTAL NÄRVARANDE (N) SAMT
AKTIVA INDIVIDER (A) VID DEN SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA OCH HUMA-
NISTISKA INSTITUTIONEN.

	SV-K		SV-M		HU-K		HU-M	
	N	A	N	A	N	A	N	A
MO	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
MP			1,0	1,0			1,0	1,0
KP	1,0	1,0			1,0	1,0		
ML	3,0	2,5	2,3	2,0	0,5	0,5	1,0	1,0
KL	2,5	2,5	2,0	1,7	0	0	1,0	1,0
MS	3,5	3,0	4,3	2,3	4,0	3,0	4,0	3,0
KS	4,0	3,0	3,0	1,3	3,0	1,0	4,0	2,0
MÖ	0	0	3,0	0,7	0,5	0,5	0	0
KÖ	0	0	0,7	0,3	1,0	1,0	0	0
TOTALT	15,0	13,0	17,3	10,3	11,0	8,0	12,0	9,0
M	7,5	6,5	11,6	7,0	6,0	5,0	7,0	6,0
K	7,5	6,5	5,7	3,3	5,0	3,0	5,0	3,0
L	6,5	6,0	5,3	4,7	1,5	1,5	3,0	3,0
S	7,5	6,0	8,3	4,6	8,0	5,0	9,0	6,0

Vid den samhällsvetenskapliga institutionen går de kvinnliga studenterna något mer på seminarier med kvinnliga presentatörer och de manliga något mer på dem med manliga presentatörer. Vad gäller aktiviteten, dvs. om man yttrar sig under seminariet, är tendensen dock lika. Båda studentgrupperna, men framförallt de kvinnliga, är mer aktiva då det är kvinnor som är presentatörer. Detta finner vi trots att det deltar fler lärare av båda könen vid seminarierna med kvinnliga än vid dem med manliga presentatörer. Totalt kommer fler till tals vid de samhällsvetenskapliga seminarier som har kvinnliga presentatörer, och detta gynnar studenterna och framförallt de kvinnliga studenterna. Detta gäller dock i högre grad för det

seminarium som ventilerar en studie av könsneutral karaktär (SV2) och där samtliga närvarande kvinnliga studenter yttrar sig än för det seminarium som ventilerar en direkt kvinnorelaterad undersökning (SV1) och där endast tre av de fem kvinnorna närvarande yttrar sig.

Bilden blir dock en annan vid den humanistiska institutionen. Manliga studenter deltar och är aktiva i lika grad i seminarier med kvinnliga som manliga presentatörer. Vad som däremot är anmärkningsvärt är att ingen kvinnlig lärare var närvarande vid något av de båda seminarierna med kvinnlig presentatör, medan en kvinna i snitt var närvarande vid seminarierna med en man som presentatör. Också gruppen kvinnliga studenter är mindre representerad vid seminarier med kvinnliga presentatörer än vid dem med manliga. De går något mindre på seminarierna med kvinnliga presentatörer och de yttrar sig framförallt mindre. Vid det ena seminariet (HU3), dvs. det som behandlar en direkt kvinnorelaterad studie, yttrar sig ingen av de närvarande kvinnliga studenterna, och vid det andra (HU4) endast hälften (två av fyra närvarande). Detta kan tyckas förvånande.

Ett annat mått på aktiviteten under seminariet är talmängden. Hur mycket talar de olika aktörsgrupperna under seminariets gång? En fråga är här om kvinnorna tar upp större talutrymme vid seminarier med kvinnliga presentatörer än vid seminarier med manliga.

Vid den samhällsvetenskapliga institutionen finner vi en mycket stor skillnad i fråga om talmängd mellan manliga och kvinnliga presentatörer. Drygt hälften av talutrymmet upptas av de manliga presentatörerna medan mindre än en tredjedel av de kvinnliga. Till en del förklaras detta av de manliga presentatörernas längre inledningar (se Gunnarsson 1995a, 1997a), men också av att de ger längre svar på frågor och kommentarer. De andra deltagarna får således mindre talutrymme att dela på. Vi finner därför också att samtliga grupper – ordförande, lärare och studenter – talar mer på seminarierna med kvinnliga presentatörer än på dem med manliga, och framförallt kommer lärardominansen att bli betydligt större då det är kvinnornas avhandlingsarbete som diskuteras än då det är männens. Förhållandet mellan manliga och kvinnliga talare är vid K-seminarierna relativt jämn, medan den manliga dominansen vid M-seminarierna är mycket stor, männen står för 85,6% av det totala talutrymmet.

Vid den humanistiska institutionen tar de manliga och kvinnliga presentatörerna upp ungefär lika stort talutrymme. Vid dessa seminarier spelar ordförandena en betydligt större roll. Detta gäller genomgående men

TABELL 2

TALUTRYMMET VID SEMINARIER MED KVINNLIG OCH MANLIG PRESENTATÖR. GENOMSNITTLIG TALTID FÖR OLIKA GRUPPER VID K- OCH M-SEMINARIERNA. I PROCENT AV DEN TOTALA TALMÄNGDEN VID SEMINARIET.

	SV-K %	SV-M %	HU-K %	HU-M %
MO	26,0	18,0	39,5	29,0
MP		54,3		34,3
KP	27,5		33,0	
ML	14,5	8,7	2,0	16,7
KL	21,0	14,0	–	7,0
MS	7,0	4,3	14,0	7,0
KS	4,0	0,7	5,5	5,7
MÖ	–	0,3	1,5	–
KÖ	–	0	4,5	–
M	47,5	85,6	57,0	87,0
K	52,5	14,7	43,0	12,7
L	61,5	40,7	41,5*	52,7
S	38,5	59,3	52,5*	47,0

* Utöver lärare och studenter upptas 6% av talutrymmet av övriga deltagare (MÖ+KÖ).

framförallt vid seminarierna med kvinnliga presentatörer. I snitt upptar ordförande cirka 40% av talutrymmet vid K-seminarierna och 29% vid M-seminarierna. Också de manliga studenterna talar relativt sett mer vid seminarier med kvinnliga än manliga presentatörer, 14% av talutrymmet jämfört med 7%. Vad gäller lärargrupperna är det däremot så att man talar mer vid seminarier med manliga än kvinnliga presentatörer⁴. Relationen mellan studenter och lärare är jämnare vid den humanistiska institutionen än vid den samhällsvetenskapliga. Vid dem med kvinnlig presentatör (HU-K) är det studenterna som tar upp något större talutrymme medan det omvända gäller för seminarierna med manlig presentatör (HU-M). Också vid denna institution är den manliga dominansen mycket stor vid M-seminarierna, 87% av talutrymmet vid dessa seminarier upptas av manliga talare. Här dominerar männen även vid K-seminarierna, om dock i mindre grad; männen tar i snitt upp 57% av talutrymmet och kvinnorna

43% . Med tanke på de kvinnliga presentatörernas stora talmängd, i snitt 33%, blir dock den manliga dominansen än mer anmärkningsvärd. Av de 67% som återstår tar alltså männen upp 57% och kvinnorna endast 10%.

Sammanfattningsvis kan konstateras att vid den samhällsvetenskapliga institutionen tycks seminarier med kvinnliga presentatörer stimulera kvinnor till aktivitet. Framförallt är det de kvinnliga lärarna som går något frekventare och också blir mer aktiva då presentatören är en kvinna än då denne är en man, men också de kvinnliga studenterna blir något mer aktiva. Som helhet blir balansen mellan kvinnor och män relativt jämn, med viss övervikt för kvinnor, vid de seminarier då presentatören är en kvinna, medan mansdominansen är nästan total då presentatören är en man. Hypotes 1 bekräftas alltså för den samhällsvetenskapliga institutionen.

Vid den humanistiska institutionen är dock bilden en helt annan. De kvinnliga lärarna lyser som nämnts med sin frånvaro vid de båda seminarierna med kvinnliga presentatörer och inte heller de kvinnliga studenterna tycks stimuleras av att det är en kvinna som är presentatör. De manliga ordförandena och inte minst de manliga studenterna förefaller dock stimuleras klart mer av seminarier med kvinnliga presentatörer än av dem med manliga. Bortsett från den kvinnliga presentatören själv är det till avgörande del män som talar. Om presentatören inte räknas med, är det kvinnliga inslaget t.o.m. något större vid seminarierna med manlig presentatör, där också kvinnliga lärare deltar och yttrar sig. Hypotesen bekräftas inte för den humanistiska institutionen.

Vad slutligen gäller antagandet att direkt kvinnorelaterade studier skulle stimulera kvinnor mer än könsneutrala har vi dock kunnat konstatera att så inte tycks vara fallet vid någon av institutionerna. Vid den humanistiska institutionen tycks det snarare haft en negativ stimulanseffekt på institutionens kvinnor; ingen kvinnlig lärare är närvarande och ingen av de kvinnliga studenterna yttrar sig överhuvudtaget då den kvinnorelaterade studien diskuteras. Denna del av hypotes 1 bekräftas alltså inte.

6 INFLYTANDET ÖVER KUNSKAPSUTVECKLINGEN

Den andra hypotesen gällde inflytandet över kunskapsutvecklingen. Vår fråga här är därför om det är de historiskt betingade dominansmönstren som gör sig gällande, vilket skulle innebära att det är männen som har störst inflytande även på dessa seminarier med kvinnlig presentatör, eller om här finns tecken på förändrade, mer jämställda, mönster. För att få ett

mått på inflytandet över kunskapsutvecklingen har jag som tidigare nämnts valt att se på ämnesintroduktionerna. Jag har därvid analyserat såväl introduktionen av nytt ämnen som reintroduktionen av tidigare introducerade ämnen.

Den första frågan vi ska söka svar på gäller vilka aktörsgrupper som introducerar flest nya ämnen, dvs. vem som står för de kunskapsmässiga initiativen i seminariediskussionen. Tabell 3 visar andelen ämnesintroduktioner vid K-seminarierna vid den samhällsvetenskapliga och humanistiska institutionen.

TABELL 3.

ÄMNESINTRODUKTIONER VID SEMINARIER MED KVINNLIK PRESENTATÖR. GENOMSNITTLIG ANDEL FÖR OLIKA GRUPPER VID K-SEMINARIERNA VID SAMHÄLLSVETENSKAPLIG OCH HUMANISTISK INSTITUTION. I PROCENT AV DET TOTALA ANTALET ÄMNER INTRODUCERADE VID SEMINARIET

	SV-K %	HU-K %
MO	25,0	42,5
KP	14,5	20,5
ML	15,5	2,5
KL	28,0	—
MS	9,5	18,5
KS	6,0	8,0
MÖ	—	2,5
KÖ	—	5,0
M	50,0	66,0
K	50,0	33,5
L	68,5	45,0*
S	30,0	47,0*

* Utöver lärare och studenter introducerar övriga deltagare (MÖ+KÖ) 7,5% av ämnena.

Vid den humanistiska institutionen står ordförandena för en stor del av initiativen, i genomsnitt drygt 40%. Också presentatören är mycket aktiv, och tillsammans står ordföranden och presentatören vid båda de humanistiska seminarierna för i det närmaste två tredjedelar av ämnesintroduktionerna, 63% (42,5+20,5). Vid de samhällsvetenskapliga seminarierna är ordföranden och också presentatören mer tillbakadragna; tillsammans står de i snitt för 40% av introduktionerna (MO 25% och KP 14,5%).

Om vi sedan ser på hur ämnesintroduktionerna fördelar sig på övriga deltagare, så finner vi också här olika mönster vid de två institutionerna. Vid den samhällsvetenskapliga institutionen kan vi först konstatera att de kvinnliga lärarna står för en stor del av ämnesintroduktionerna, 28%, dvs. fler än de manliga lärarna med sina 15,5%. Om emellertid också ordföranden räknas in i den manliga lärargruppen går andelen upp till 40%. Vad som vidare är värt att notera är att de manliga studenterna står för fler ämnesintroduktioner än de kvinnliga, 9,5% jämfört med 6%. Som helhet svarar de manliga och kvinnliga seminariedeltagarna för lika många ämnesintroduktioner vid de båda seminarierna. Kvinnorna kommer alltså inte att dominera, trots att presentatören är kvinna och trots att de kvinnliga lärarna är mycket aktiva. Inte heller tycks det ha någon betydelse att det ena avhandlingsarbetet, det som behandlas vid SV1, är direkt kvinno-relaterat. Vid detta seminarium står den kvinnliga presentatören för 21% av introduktionerna, övriga kvinnor för 29%, och männen alltså för hälften, 50%.

Vad sedan gäller de humanistiska seminarierna, så konstaterades ovan att ordförandena och presentatörerna själva är mycket aktiva. Av övriga deltagare är det i första hand de manliga studenterna som fungerar som ämnesintroduktörer; de står för hela 18,5% av ämnesintroduktionerna, att jämföra med de kvinnliga studenternas 8%. Med avseende på ämnesintroduktionernas fördelning på män och kvinnor finner vi således en kraftig mansdominans; 66% av introduktionerna, dvs. två tredjedelar, står de manliga seminariedeltagarna för. Detta kan förvisso tyckas förvånande, och inte minst då det ena seminariet, HU3, behandlar en direkt kvinno-relaterad studie. Detta förhållande spelar alltså inte heller för denna institution någon roll för kvinnornas aktivitet; det är ju istället så att det är vid detta seminarium som varken kvinnliga lärare eller kvinnliga studenter är aktiva. Den direkt kvinno-relaterade studien stimulerar alltså de manliga studenterna, som står för 22% av introduktionerna vid detta seminarium, men däremot ingen av de två närvarande kvinnliga studenterna. Den

kvinnliga presentatören vid HU3 är själv aktiv; hon står för 26% av introduktionerna, men i övrigt är det endast en kvinna, i kategorin övrig deltagare, som introducerar nya ämnen.

Om vi nu jämför den bild av inflytandet över seminariediskussionen som ämnesintroduktionerna ger med den faktiska talmängden under seminarierna (tabell 2), finner vi, föga förvånande med tanke på deras roll av respondenter på ett framlagt skrivet manus, att presentatörerna proportionellt sett talar mer än vad de styr diskussionen genom att introducera nya ämnen. De kvinnliga presentatörernas genomsnittliga talmängd är vid SV 27,5% och vid HU 33%, medan deras andelar av ämnesintroduktionerna är 14,5% resp. 20,5%, dvs. skillnaderna är 13% och 12,5%.

Den intressanta frågan blir då vilka av de övriga seminariedeltagarna som proportionellt sett styr mer än de faktiskt talar. Också i detta avseende skiljer sig de båda institutionerna åt. Vid den samhällsvetenskapliga institutionen är det de kvinnliga lärarna, +7%, de kvinnliga studenterna, +2%, samt de manliga studenterna, +2,5%, som proportionellt sett styr mer än de talar, medan de manliga lärarna inklusive ordföranden ligger lika. Vid den humanistiska institutionen är det däremot männen som proportionellt styr mer än de talar. Jämförelsen mellan ämnesintroduktioner och talmängd ger här för de manliga studenterna +4,5%, för de manliga lärarna inklusive ordföranden +3,5% och för de manliga övriga deltagarna +1%, dvs. för männen totalt +9%, medan motsvarande totalvärde för kvinnorna är +3%.

Vi ska slutligen här också följa ämnenas gång genom seminariet, dvs. se på vems ämnen som inte bara tas upp en gång utan som också *reintroduceras* en eller flera gånger under diskussionens förlopp. Som beskrevs i avsnitt 4 har jag då jag följt kunskapsutvecklingen under seminarierna också noterat vilka ämnen som reintroduceras, dvs. tas upp på nytt efter att ha legat "nere" under minst två sekvenser. Att ett ämne tas upp flera gånger kan ses som tecken på centralitet och frågan blir då vems ämnen som blir centrala i den aktuella seminariediskussionen.

Seminarierna vid den samhällsvetenskapliga institutionen är relativt tematiskt sammanhållna, och i snitt tas 21% av ämnena upp mer än en gång under seminariets gång. Det är dock endast ett fåtal ämnen, 6% av ämnena, som reintroduceras två gånger eller flera. Om vi sedan ser på vems ämnen som reintroduceras finner vi i båda seminarierna en klar dominans för lärargruppen. De kvinnliga lärarna är ägarna till 47% av de reintroducerade ämnena, medan de manliga lärarna inklusive ordföranden svarar för

37%. Och av de ämnen som tas upp mer än två gånger rör det sig i samtliga fall om ämnen som första gången togs upp av lärargruppen. I studentgruppen är det i första hand presentatörens ämne som tas upp på nytt, 11%, medan övriga studenter endast står för 5%.

Bilden av lärardominansen vid de samhällsvetenskapliga seminarierna med kvinnlig presentatör blir alltså ännu tydligare genom denna analys. Det är alltså inte bara så att lärarna introducerar flest ämnen, utan det är också så att det nästan uteslutande är deras ämnen som kommer att bli de centrala i diskussionen. De själva eller andra för på nytt in ämnena i diskussionen så att de av dem introducerade ämnena kommer att löpa som röda trådar genom seminariediskussionen. Den väsentliga variabeln för centraliteten, mätt på detta sätt, tycks alltså vara status snarare än kön – de kvinnliga lärarnas ämne blir t.o.m. oftare reintroducerade än de manligas. Också seminarieroll tycks vara väsentligare än kön – bland studenterna är det den kvinnliga presentatörens ämne som i första hand reintroduceras.

Vid de båda humanistiska seminarierna är det färre ämnen som reintroduceras. I snitt är det endast 7% av ämnena som reintroduceras och än färre, endast 2% tas upp två gånger eller flera. En trolig förklaring till att det vid dessa seminarier blir så få ämnen som kommer att löpa som röda trådar genom seminarierna är lärarnas låga deltagande; förutom ordföranden deltar det vid det ena seminariet en lärare och vid det andra ingen. Vid den samhällsvetenskapliga institutionen var det som nyss konstaterats lärarnas ämnen som reintroducerades.

Om vi sedan ser till vems ämnen som reintroduceras på de humanistiska seminarierna så finner vi att det till övervägande del, 55%, är ordförandens ämnen som tas upp på nytt. På andra plats kommer vid båda seminarierna den kvinnliga presentatörerna, som svarat för 25% av de reintroducerade ämnena. Av de återstående reintroduktionerna har de manliga studenterna svarat för 15% och de kvinnliga 5%. Av de reintroducerade ämnena har alltså 70% introducerats av de manliga deltagarna. När det gäller ordföranden sammanfaller ju dock kön med status.

Sammanfattningsvis kan konstateras att analys av inflytandet över kunskapsutvecklingen förstärkt bilden av skillnaderna mellan de båda institutionerna. Vid den samhällsvetenskapliga institutionen har kvinnor och män i lika mån inflytande över diskussionen. Kvinnorna och då framförallt de kvinnliga lärarna är med och styr diskussionen och deras ämnen kommer att bli centrala. Hypotes 2 att det är männen som har det reella

inflytandet över kunskapsutvecklingen kan alltså inte anses vara bekräftad för denna institution. Här tycks istället modernare och mer jämlika interaktionsmönster gälla för forskarseminarierna.

Vid den humanistiska institutionen är det emellertid männen som styr valet av diskussionsämnen till avgörande del och det är också i första hand den manliga ordförandens ämnen som reintroduceras. För denna institution måste hypotesen om den historiskt baserade manliga dominansen anses helt bekräftad. Det är svårt att se mönstren vid denna institution annat än som ytterst traditionella.

7 KVINNLIGA OCH MANLIGA ÄMNEN

Den tredje hypotesen gällde den eventuella olikheten mellan könen vad beträffar sättet att tänka. I syfte att finna ut om kvinnor och män för in diskussionen på olika aspekter ska vi i det här avsnittet undersöka vilka typer av ämnesområden som de kvinnliga och manliga seminariedeltagarna introducerar. Frågan är alltså dels om det finns en skillnad mellan manliga och kvinnliga ämnen, dels om denna skillnad i så fall kan knytas till olika kunskapsinhämtning, *separate* respektive *connected*. Frågan här är vidare om männens ämnen mer än kvinnornas kan knytas till en strävan att utöva en kontrollfunktion, dvs. att männens ämnesintroduktioner skulle visa på en tendens att försöka slå vakt om ämneskärnan på sätt som formulerades i den fjärde hypotesen.

Den första frågan i det här avsnittet är alltså om man kan urskilja kvinnliga och manliga ämnen. För att få en översikt över innehållet i de ämnen som kvinnor och män introducerar, har jag delat upp dem på sex olika makroämnen: I Avhandlingen, II Begrepp, termer, III Undersökningen, IV Sekundärmaterial V Verklighetsbeskrivningen, VI Analysen/tolkningen. Tabell 4 visar hur de olika deltagargruppernas introduktioner fördelar sig på de sex makroämnena.

TABELL 4

MAKROÄMNEN I SEMINARIER MED KVINNLIG PRESENTATÖR. GENOMSNITTLIG ANDEL FÖR OLIKA GRUPPER VID K-SEMINARIERNA VID SAMHÄLLSVETENSKAPLIG OCH HUMANISTISK INSTITUTION. I PROCENT AV DET TOTALA ANTALET ÄMNEN INTRODUCERADE VID SEMINARIET.

		MAKROÄMNEN					
		I	II	III	IV	V	VI
		%	%	%	%	%	%
SV-K	MO	2,5		6,5	1,5	7,5	6,0
	KP	1,0	0,5	1,5	0,5	4,5	6,0
	ML	1,5	2,0	2,0	0,5	4,0	5,0
	KL	1,5	0,5	6,0		5,0	15,0
	MS	0,5	0,5	3,5		0,5	4,0
	KS	0,5		3,5		1,0	1,5
	TOTALT	7,5	3,5	23,0	2,5	22,5	37,5
HU-K	M	4,5	2,5	12,0	2,0	12,0	15,0
	K	3,0	1,0	11,0	0,5	10,5	22,5
	L	5,5	2,5	14,5	2,0	16,5	26,0
	S	2,0	1,0	8,5	0,5	6,0	11,5
	MO	13,0	4,5	9,5	1,5	2,5	11,0
	KP	2,0	1,5	8,5	0,5	3,0	5,0
	ML	1,0				0,5	1,0
HU-K	KL						
	MS	6,5	3,5	2,5		1,5	5,0
	KS	2,5		1,5		3,0	1,0
	MÖ	1,0		0,5		0,5	1,0
	KÖ	1,0		0,5		0,5	3,0
	TOTALT	27,0	9,5	23,0	2,0	11,5	27,0
	M	21,5	8,0	12,5	1,5	5,0	18,0
HU-K	K	5,5	1,5	10,5	0,5	6,5	9,0
	L	14,0*	4,5	9,5*	1,5	3,0*	12,0*
	S	11,0*	5,0	12,5*	0,5	7,5*	11,0*

I Avhandlingen, II Begrepp, termer, III Undersökningen, IV Sekundärmaterial, V Verklighetsbeskrivningen, VI Analysen/tolkningen

* Utöver lärare och studenter introducerar också övriga deltagare (MÖ+KÖ) dessa makroämnen.

Av primärt intresse här är jämförelsen mellan de manliga och kvinnliga deltagarnas bidrag till diskussionen. Vår fråga är alltså om det går att urskilja kvinnliga och manliga makroämnen och om dessa är desamma vid de båda institutionerna. Till att börja med kan vi konstatera att de manliga deltagarna i betydligt högre utsträckning än de kvinnliga tar upp ämnen som hör samman med avhandlingsmanuset (I) samt begrepp och termer (II) – och också i något större utsträckning sekundärlitteratur (IV). Könsskillnaden med avseende på makroämnena I och II är mycket tydlig vid den humanistiska institutionen: makroämne I: 21,5% för männen jämfört med 5,5% för kvinnorna, makroämne II: 8,0% för männen jämfört med 1,5% för kvinnorna. Tendensen gäller dock också för den samhällsvetenskapliga institutionen och då framförallt för det ena seminariet, SV1, dvs. det seminarium där en direkt kvinnorelaterad studie behandlas. Vid detta seminarium introduceras makroämne I mer än dubbelt så ofta av män som av kvinnor och makroämnena II och IV fyra gånger så ofta. De granskande ämnesgrupperna blir alltså också vid detta samhällsvetenskapliga seminarium liksom vid de båda humanistiska klart manliga ämnen.

För makroämnena III Undersökningen och V Verklighetsbeskrivningen kan vi däremot inte peka på någon könsskillnad. Vad slutligen gäller det sjätte makroämnet Analysen/tolkningen visar de båda institutionerna olika tendenser. Vid den samhällsvetenskapliga institutionen är det kvinnorna som är flitigast med att introducera denna ämnesgrupp (22,5%) och då främst de kvinnliga lärarna (15%), medan det vid den humanistiska institutionen huvudsakligen är männen som för in sådana ämnen, i första hand ordföranden 11% men också de manliga studenterna 5%.

Om vi nu övergår till att jämföra de båda könsens ämnesprofil, dvs. avläser tabellen horisontellt vid raderna M och K, finner vi föga förvånande återigen en skillnad mellan de båda institutionerna. Vid den samhällsvetenskapliga institutionen tar kvinnor och män i stort sett upp samma ämnesgrupper. Mest tar både kvinnor och män upp ämnen knutna till analysen/tolkningen (IV), näst mest ämnen knutna till undersökningen (III) och därefter till verklighetsbeskrivningen (V).

Vid den humanistiska institutionen däremot har de manliga och kvinnliga deltagarna olika ämnesprofil. För kvinnorna rangordnar sig makroämnena så att de i första hand tar upp ämnen knutna till undersökningen (10,5%), i andra hand till analysen/tolkningen (9,0%) och i tredje hand till verklighetsbeskrivningen (6,5%), dvs. de liknar i detta avseende deltagarna vid den samhällsvetenskapliga institutionen. Männen å sin sida

inriktar sig i första hand mot ämnen som innebär en granskning av avhandlingsmanuset (21,5%), i andra hand mot ämnen som rör analysen/tolkningen (18%) och först i tredje hand undersökningen (12,5%). På fjärde plats, inte långt från undersökningen, kommer makroämnet begrepp och termer (8,0%). Vi måste förstås här hålla i minnet att det inte finns någon kvinnlig lärare närvarande vid de båda humanistiska seminarierna.

Vid den samhällsvetenskapliga institutionen är det som vi tidigare sett lärarna som driver fram diskussionen och introducerar flest ämnen. När studenterna tar upp något ämne är de i första hand knutna till analysen/tolkningen (VI) och i andra hand till undersökningen (III). Detta gäller såväl de kvinnliga som manliga studenterna.

Vid den humanistiska institutionen däremot har studenterna större inflytande över diskussionen, eftersom lärargruppen i stort sett endast representeras av ordföranden. Om vi ser till studentinitiativen, finner vi att undersökningen (III), avhandlingsmanuset (I) och analysen/tolkningen (VI) tillhör de ämnen man i första hand initierar. Intressant blir här dock att jämföra de manliga och kvinnliga studenterna. Av de manliga studenternas ämnen gäller flest I avhandlingsmanuset (6%), VI analysen/tolkningen (5%) samt II begrepp, termer (3,5%), medan de kvinnliga studenternas gäller V verklighetsbeskrivningen (3%), I avhandlingsmanuset (2,5%) och III undersökningen (1,5%).

Som ovan nämnts står männen vid SV1, det samhällsvetenskapliga seminarium som behandlar en direkt kvinnorelaterad studie för ämnen knutna till granskningen av avhandlingsmanuset, begrepp och termer och sekundärlitteratur. Också vid HU3, det humanistiska seminariet som behandlar en direkt kvinnorelaterad studie, är det i första hand männen som introducerar ämnen knutna till avhandlingsmanuset samt begrepp och termer; för makroämnena I+II svarar männen för 29% och kvinnorna för 6% av introduktionerna, dvs. männen styr in diskussionen på dessa ämnen fem gånger så ofta som kvinnorna. Också analysen/tolkningen (VI) tas upp mer av de manliga deltagarna än de kvinnliga. Vad däremot gäller undersökningen (III) och verklighetsbeskrivningen (V) är kvinnor och män lika representerade. De kvinnliga lärarna lyser som tidigare nämnts med sin frånvaro vid det här seminariet och inte heller väljer någon av de båda kvinnliga studenterna att yttra sig.

För att ytterligare belysa ämnesprofilerna hos de manliga och kvinnliga seminariedeltagarna har jag med utgångspunkt i de olika mikroämnena

plockat fram ett antal ämnesteman och ställt dessa i relation till introduktörens kön. För varje seminarium har jag först tagit fram listor på ämnen introducerade av män respektive ämnen introducerade av kvinnor och med rubrikerna som bas har jag sedan valt ut dels återkommande temaord, dels sådana där jag tyckte mig se en könsskillnad. Min analys kom slutligen att omfatta följande ord: *begrepp, term, metod, sekundärlitteratur, statistik, system, systematisering, huvudsyftet, avhandlingens syfte, mål, avgränsning, materialets omfång och relevans, arbetet, avhandlingen, undersökningen, koppling, samband, disposition, placering, funktion, roll, hänsyn, syn, känsla, förändring, genus.*

Nedan listas de temaord som av min analys visat sig vara klart manliga respektive klart kvinnliga. Listorna grundar sig på en beräkning av antalet ämnesrubriker i vilka de olika temaorden ingår. Jag har endast tagit med de fall där övervikten för endera kön är tydlig, dvs. då större delen av beläggen kan knytas till endera könet. För vart och ett av temaorden har jag med ett plustecken angett den institution där den aktuella aktuella könsövervikten i första hand uppträder.

TABEL V

Manliga temaord	SV-K	HU-K
Begrepp		+
Term		+
Metod	+	
Sekundärlitteratur		+
System/systematisering	+	+
Avhandlingen		+
Disposition/placering	+	+
Kvinnligatemaord	SV-K	HU-K
Huvudsyftet/syftet	+	+
Målet	+	
Avgränsning/materialets omfång/relevans	+	+
Koppling/samband	+	+
Hänsyn/känsla	+	+
Genus	+	

Som kan utläsas av uppställningen ovan rör det sig om sju manliga temaord som alltså är klart vanligast i ämnesintroduktioner av män. Sex av dessa introduceras av män dubbelt så ofta som av kvinnor vid de analyserade seminarierna, nämligen *begrepp*, *termer*, *metod*, *sekundärlitteratur*, *system/systematisering*, *disposition/placering*. Också *avhandlingen* förekommer betydligt oftare som tema för de manligt introducerade ämnena. Om vi ser till de enskilda institutionerna, finner vi att *begrepp*, *termer*, *sekundärlitteratur* samt *avhandlingen* är manliga teman endast vid den humanistiska institutionen medan de vid den samhällsvetenskapliga institutionen förefaller mer könsneutrala. Vid den samhällsvetenskapliga institutionen är däremot *metod* ett manligt temaord. *System/systematisering* samt *disposition/placering* är manliga temaord vid båda institutionerna.

Vad gäller kvinnliga temaord tar listan upp sex stycken. Det rör sig dels om teman som endast kvinnor tar upp, nämligen *huvudsyftet* och *målet* med avhandlingen samt ämnen fokuserande på *känsla* och *hänsyn*. Dels finns det en grupp teman som kvinnor introducerar oftare än män, och hit hör *avgränsning/materialets omfång och relevans*, *koppling/samband* (koppling mellan teori och tillämpning/samband mellan olika delar) samt *genus*. Samtliga dessa temaord är mer kvinnliga än manliga vid båda institutionerna med undantag för *målet* och *genus* som endast tas upp vid den samhällsvetenskapliga institutionen.

Sammanfattningsvis kan dels konstateras att de manliga och kvinnliga deltagarna skiljer sig åt med avseende på vilka ämnen de tar upp, dels att denna skillnad kan sägas ligga i linje med antagandet om männens mer kritiskt ifrågasättande kunskapssökning och kvinnornas mer meningssökande kunskapsinhämtning. Allra tydligast är detta vid den humanistiska institutionen där männen i betydligt högre grad än kvinnorna tar upp ämnen knutna till avhandlingsmanuset, begrepp och termer, sekundärlitteratur och analysen/tolkningen, dvs. de fokuserar på ämnen som innebär en kritisk granskning och ett ifrågasättande av doktorandens arbete. De kvinnliga deltagarna däremot fokuserar mer på själva undersökningen och verklighetsbeskrivningen, dvs. på ämnen vars syfte tycks vara mer inriktat mot att utveckla undersökningen än att kritiskt granska det framlagda manuset.

Vid den samhällsvetenskapliga institutionen har de båda seminarierna olika karaktär med avseende på makroämnena. Intressant är dock att vid seminariet där en direkt kvinnorelaterad studie behandlas, SV1, uppvisar de manliga deltagarna en liknande profil som männen vid den humanistis-

ka institutionen. Männen för alltså in diskussionen på avhandlingsmanuset, begrepp och termer och sekundärlitteratur, dvs. på ämnen som innebär en kritisk och ifrågasättande granskning av det framlagda manuset, medan kvinnorna fokuserar på undersökningen, analysen/tolkningen samt verklighetsbeskrivningen (Gunnarsson 1996).

Än tydligare visar sig de olika inriktningarna vid analysen av temaorden. De manliga orden, *begrepp, termer, metod, system/systematisering, disposition* etc. kan alla knytas till ett kritiskt ifrågasättande medan kvinnornas temaord *huvudsyftet, målet, materialets omfång och relevans, koppling/samband* har en sådan meningssökande karaktär som kan sägas vara förbunden med vad Belenky m.fl. (1986) menar med *connected knowledge*.

Vad slutligen gäller den fjärde hypotesen att männen vid seminarier med kvinnliga presentatörer skulle agera som om de kände särskilda krav på sig att slå vakt om ämneskärnan menar jag att resultaten knappast motsäger ett sådant antagande. Vid den humanistiska institutionen och också vid det ena av de samhällsvetenskapliga seminarierna tar männen mer än kvinnorna på sig en normgivande roll, dvs. de inriktar sig på att kontrollera att begreppen, termerna, metoderna, dispositionen etc. inte kommer att avvika från institutionens normala avhandlingsmönster.

8 DISKUSSION

I den här artikeln har analysen gällt seminariediskussioner där kvinnors forskning och kvinnliga forskningsområden ventileras. Seminarierna har ägt rum vid två institutioner med mycket olika könsstruktur. Vid den humanistiska institutionen är mansdominansen nästan total, dvs. kampen är som Bourdieu beskrivit den primärt en kamp mellan män om det prestigeladdade symboliska kapitalet (Bourdieu 1996). De manliga ordförandena och de manliga studenterna styr och dominerar diskussionen. De inriktar sig i första hand på att granska det framlagda avhandlingsmanuset och tar upp dispositionen, systematiseringar, begrepp, termer, analysen och tolkningen. Männen utövar förvisso en kontroll över kunskapen, en kontroll som de dock knappast behöver kämpa om. Inga kvinnliga lärare deltar nämligen i de båda analyserade humanistiska seminarierna och också de kvinnliga studenterna sitter huvudsakligen tysta. Intressegemenskap, dvs. att det är kvinnor som är presentatörer och att det i ett fall är en direkt kvinnorelaterad studie som behandlas, tycks vid denna institution inte spela någon roll för vare sig kvinnornas närvaro eller aktivitet vid seminarierna.

Den humanistiska institutionen framstår som förvånande könskonserverativ. Det rör sig här knappast om någon direkt kamp mellan könen utan snarare om en manlig totaldominans. Kvinnorna hålls nere av de manliga deltagarna, av ordföranden och av studenterna. Diskussionen koncentreras på att kritiskt granska avhandlingsmanuset. Det framlagda arbetet blir genomgående värderat, positivt och negativt, framförallt av de manliga deltagarna (Lindroth 1997). Kvinnorna är mindre aktiva som kritiker och framförallt blir de inte accepterade som kritiker, dvs. deras kritiska kommentarer negligeras (Gunnarsson 1997b).

Det finns ett mycket klart missnöje med seminariekulturen vid denna institution (jfr Bron-Wojciechowska 1995, Spitzinger 1996), och till en del kan frånvaron och inaktiviteten tolkas som protest. Kvinnorna vid institutionen har också startat en egen seminarieserie och i denna deltar kvinnliga lärare och studenter. Den kvinnliga tystnaden har där blivit bruten. En annorlunda seminariekultur har utvecklats som innebär att det kritiskt produktvärderande diskussionsmönstret ersatts av mer processinriktad rådgivning (Gunnarsson 1995b).

Vid den samhällsvetenskapliga institutionen däremot kan vi tala om en pågående könskamp om centraliteten. Framförallt deltar de kvinnliga lärarna i spelet om kunskapen, och vetenskapen tycks i betydligt mindre utsträckning vara ett uteslutande manligt kampfält (jfr Bourdieu & Wacquant 1992). Kvinnorna styr och dominerar lika mycket som sina manliga kolleger och de ämnen som de för in i diskussionen kommer till och med att bli mer centrala än männens. Intressegemenskap tycks här också styra seminariedeltagandet. Fler kvinnor går på seminarier med kvinnliga än manliga presentatörer, och fler kvinnor yttrar sig då presentatören är en kvinna än då denne är en man. De samhällsvetenskapliga seminarierna har också en annan karaktär än de humanistiska. I jämförelse med de humanistiska är de mer processinriktade och mer inriktade på att ge doktoranden konstruktiva synpunkter på det pågående arbetet (Christensen 1996). Man ägnar sig också betydligt mindre åt att värdera doktorandens arbete vid de samhällsvetenskapliga seminarierna än vad man gör vid de humanistiska (Lindroth 1997).

Men även vid denna institution står männen för det produktgranskande perspektivet, dvs. det är männen som mer än kvinnorna inriktar sig på att kommentera själva avhandlingsmanuset. De tar upp dispositionen, begrepp, termer, metod, systematiseringar, sekundärlitteratur etc. Framförallt finner vi detta mönster vid det seminarium där den ventilerade

avhandlingen behandlar en direkt kvinnorelaterad studie. Här tycks alltså männen spela en liknande normkontrollerande roll som männen vid den humanistiska institutionen.

I jämförelse med den humanistiska institutionen framstår alltså den samhällsvetenskapliga som jämställd, dvs. här deltar kvinnorna i kampen om kunskapen. Frågan är dock om de verkligen deltar på lika villkor. Jag menar att det är berättigat att hysa visst tvivel om att det är så. För det första finns det en tydlig skillnad mellan de manliga och kvinnliga studenternas agerande i seminariematerialet som helhet men också i de här analyserade seminarierna med kvinnliga presentatörer där som vi kunnat konstatera de manliga studenterna dominerar och styr mer än de kvinnliga. Våra tidigare studier inom seminarieprojektet har också visat på markanta skillnader mellan agerandet hos de kvinnliga och manliga presentatörerna då dessa får ordet i seminariets inledningsskede (Larsson 1995). Också vad gäller de kvinnliga lärarna finns det anledning att vara skeptisk till slutsatsen om helt lika villkor. Man kan t.ex. ställa sig lite undrande till varför de kvinnliga lärarnas ämnen kommer att bli reintroducerade i högre utsträckning än männens. Det behöver ju inte enbart tyda på att kvinnornas ämne är centrala utan kan också vara utslag av att deras ämnen inte får riktigt gehör första gången de tas upp. Våra tidigare studier kan också ses som stöd för ett sådant antagande. Kvinnorna – även de kvinnliga lärarna – har som det visat sig svårare att hävda sig i turtagningen än männen (Persson 1997), och som tidigare nämnts möter kvinnliga lärare visst motstånd då de agerar i en traditionell kritikerroll (Gunnarsson 1997b).

Av central betydelse för analysen av kunskapsutvecklingen i denna artikel har varit frågan om det finns en skillnad mellan de ämnen som kvinnor och män tar upp och om denna kan ses spegla de differenser som Gilligan (1982), Harding (1986, 1991), Belenky m.fl. (1986) menat sig finna mellan manligt och kvinnligt tänkande och kunskapssökande. Grovt förenklat går dessa forskares teorier ut på att män söker kunskap genom ett kritiskt ifrågasättande av all ny kunskap med utgångspunkt i "objektiva" kriterier medan kvinnor mer lyssnar på andra och försöker förstå och skapa mening, också genom att väga in personliga erfarenheter i kunskapssökningen. Som våra analyser här av innehållet i de ämnen som kvinnor och män tar upp i forskarseminarier tyder på är en sådan könsdifferens giltig även för detta material. Vid såväl den humanistiska som den samhällsvetenskapliga institutionen har kvinnorna en tendens att genom sina ämnesintroduktioner söka föra in diskussionen på mer meningssökande

och personrelaterade aspekter medan männen mer styr in den på kritiskt granskande, normrelaterade aspekter. Männen vid båda institutionerna kan sägas fungera som en slags vakthållare av institutionens normer vad gäller avhandlingsskrivandet.

Självklart måste jag dock här reservera mig. Vad de här resultaten visar på är givetvis bara tendenser, och tendenser som kan tolkas på olika sätt. De kan tolkas som stöd åt de beteendevetenskapliga teorierna om kvinnligt och manligt, dvs. de skulle kunna ses tyda på att det skulle finnas en skillnad mellan hur kvinnliga och manliga akademiker tänker och resonerar. Jag tror dock att vi måste vara försiktiga innan vi accepterar en sådan tanke om en skillnad i tänkesätt. De funna tendenserna kan också lika väl bero på de historiskt betingade rollmönstren vid de båda institutionerna. Männen har av tradition intagit en kritiskt granskande attityd till ny kunskap och det är detta förhållningssätt som kommit att bli betraktat som normalvetenskap (Harding 1986). För att förändra de traditionstygda seminariemönstren måste emellertid kvinnorna föra in andra infallsvinklar; de måste ta avstamp från det traditionellt manliga tänkandet och ta upp också mer traditionellt kvinnliga aspekter. Men behöver detta betyda att kvinnor tänker olika än män? Det kan ju också, menar jag, betyda att kvinnor *kan* tänka olika, dvs. på såväl ett traditionellt manligt som ett traditionellt kvinnligt sätt (jfr Belenky m.fl 1986, Harding 1991), och att de därigenom har möjlighet att variera sig och välja kommentartyp efter seminariegruppens förväntningar och diskussionens krav.

I tidigare analyser har jag som nämnts funnit att kvinnor då de försöker agera i en traditionell kritikerroll inte riktigt blir accepterade av de manliga seminariedeltagarna (Gunnarsson 1997b). Sådant bemötande kan givetvis på sikt få kvinnorna – åtminstone vissa kvinnor – att avhålla sig från vissa typer av kommentarer, t.ex. alltför kritiska kommentarer. Könskampen gäller kanske inte bara vakthållandet kring ämnets kunskapskärna utan också vem som ska tillåtas utföra denna vakthållning.

Men kvinnornas införande av annorlunda ämnen kan också självklart vara utslag av en medveten strävan att förändra seminarieinnehållet, dvs. att föra in mer meningssökande och personrelaterade aspekter på ämnet. Kvinnorna väljer att utnyttja sin förmåga att se kunskapsområdet ur olika synvinklar till att föra in nya aspekter. Spelet om den akademiska kunskapen gäller kanske, när båda könen spelar med, just frågan om förändring eller bevarande av de historiskt förvärvade mönstren för akademisk kunskapsutveckling.

NOTER

1. Projektet, som finansierats av Rådet för Arbetslivsforskning, har med mig som projektledare bedrivits som ett led av verksamheten inom Forskningsgruppen för text- och fackspråksstudier vid Uppsala universitet. I projektgruppen har dessutom ingått assistenterna Ditte Christensen, Annika Persson och Kajsa Lindroth.
2. Analysförbandet beskrivs mer utförligt i Gunnarsson 1996.
3. De introducerade ämnena har för vart seminarium givits ett nummer, Ä1, Ä2 etc. samt en rubrik. Vid våra transkriptioner har varje seminariedeltagare givits en individkod, innehållande könsbeteckning samt nummer (M4, K2 etc.).
4. Till en del förklaras detta av att en manlig docent utsetts att vara opponent vid ett av de tre seminarierna med manlig presentatör (HU1).

LITTERATUR

- Anderson, J. & Grubman, S. (1989): Communicating Difference: Forms of Resistance. M.R. Schuster & S.R. Van Dyne (eds): *Women's Place in the Academy – Transforming the Liberal Arts Curriculum*. Totowa, N.J.: Rowman and Allanhead.
- Belenky, Mary Field m.fl. (1986): *Women's Ways of Knowing. The Development of Self, Voice, and Mind*. United States: Basic Books Inc.
- Bourdieu, Pierre (1996) (1984): *Homo academicus*. Stockholm: Brutus Östlings förlag.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L.J.D. (1992): *An invitation to Reflexive Sociology*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Bron-Wojciechowska, Agnieszka (1995): *Att forskarutbilda sig vid Uppsala universitet. Om kvinnliga och manliga doktorander*. Pedagogisk forskning i Uppsala 120. Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet. Uppsala.
- Clayhill, Harriet (1991): *Kvinnohistorisk uppslagsbok*. Stockholm: Raben & Sjögren. Stockholm.
- Christensen, Ditte (1996): *Kritiken på forskarseminarier. En analys av interaktiv balans och diskussionsutveckling*. TeFa nr 14. Uppsala universitet. Uppsala.
- Gilligan, Carol (1982): *Med kvinnors röst. Psykologisk teori och kvinnors utveckling*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1995a): *Interaction and Gender. A study of postgraduate seminars at a Swedish university*. TeFa nr 12. Uppsala universitet. Uppsala.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1995b): Academic Leadership and Gender. The Case of the Seminar Chair. Broch, I., Bull, T. & Swan, T. (eds): *Proceedings of the 2nd Nordic conference on language and gender*. Tromsö 3-5. November 1994. NORDLYD, Tromsö University Working Papers on Language & Linguistics, No. 23. 174-193.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1996): "Ja ha sutti å tänkt på va de står här om metoden...":

- Kön och introducerandet av nytt ämne i seminariediskussionen.* Manus till föredrag vid OFTI 1996 (Områdesgruppen för tal och interaktion), Göteborgs universitet. Den 26-27 september 1996.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1997a): Women and men in the academic discourse community. Kotthoff, H. & Wodak, R. (eds): *Communicating Gender in Context*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 219-247.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1997b): Vem hörs på seminarier? Kvinnligt och manligt i den akademiska språkmiljön. *Den nordiska mosaiken. Humanistdagarna vid Uppsala universitet 1997*. Uppsala.
- Harding, Sandra (1986): *The Science Question in Feminism*. Milton Keynes, England: Open University Press.
- Harding, Sandra (1991): *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Larsson, Ylva (1995): *Kvinnor och män presenterar egen forskning. En studie av nio seminarier*. C-uppsats i Nusvenska. Institutionen för nordiska språk. Uppsala universitet.
- Lindroth, Kajsa (1997): *Kön, status och värderande i forskarseminarier*. TeFa nr 18. Uppsala universitet. Uppsala.
- Löfgren, E., Deregård, A. & Ekehammar, B. (1984): *Kvinnor och män i forskarutbildning*. UHÄ-projektrapport. Stockholm. 1984:2.
- Melander-Marttala, Ulla (1995): *Ämnesbegreppet inom samtalsforskningen. En översikt över teorier och modeller*. SoLiD nr 3 (=FUMS Rapport nr 175). Uppsala universitet. Uppsala.
- Persson, Annika, (1997): *Diskursdeltagande – vilja och framgång på forskarseminarier*. TeFa nr 17. Uppsala universitet. Uppsala.
- Spitzinger, Cristina (1996): *Språket och makten. Kvinnligt och manligt i universitetsmiljö*. C-uppsats i Socialantropologi. Socialantropologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Stadin, Kekke (1982): Kvinnornas väg in i forskarsamhället – och männen. *Kvinnor och män och forskning*. UHÄ-Rapport 1982:2. Stockholm. 2-43.